

АРБАНОВИЌИ ШКОЛА СЕМИ

Ина Број 4234

Сигн. 181/62

PËRPARIMI

Revistë kulturore

NUMER 5

Maj 1956

VJETI II

ANTARËT E REDAKSIS:

Ismet Shaqiri, Hivzi Sulejmani, Vojisllav Dançetoviqi, Elhami Nimani, Mehmet Hoxha, Stathi Kostari, Abdullah Zajmi, Mehmedali Hoxha, Lorenc Antoni, Mehdi Bardhi, Xheladin Topçiu, Ali Rexha, Mark Krasniqi, Jusuf Shushka, Hasan Vokshi, Ismet Mula, Shevqet Veliu, Masar Murtezai

KËSHILLI REDAKTUES:

Stathi Kostari, Ali Rexha, Xheladin Topçiu, Hasan Vokshi

DREJTORI PËRGJEGJËS

Elhami Nimani

PËRMBAJTJA:

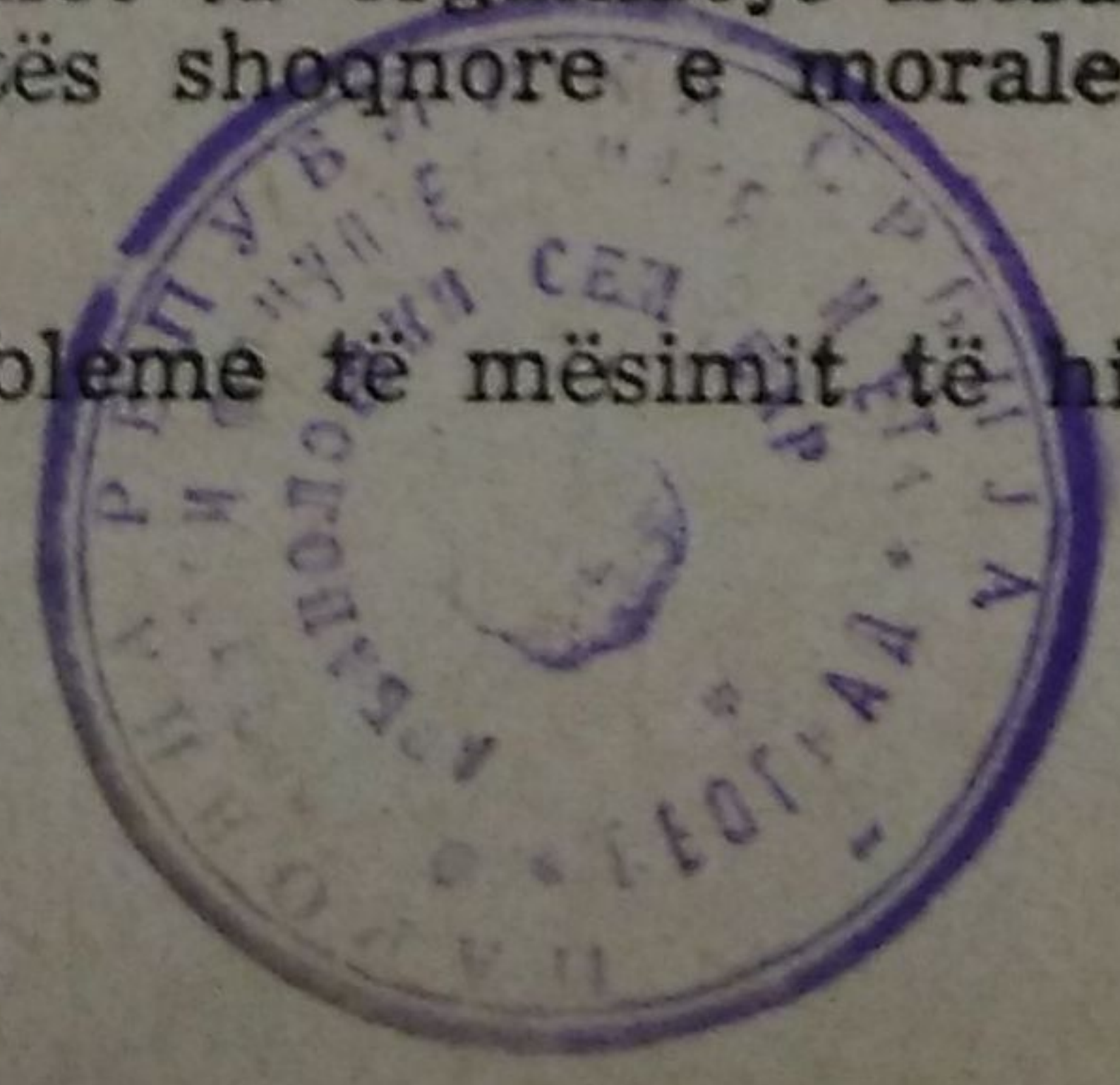
Dr. JOZHE POTRÇ:
Familja socialiste

Dr. JOVAN POPOVIĆ:
Elementet e gjuhës greqishte në shqipet

VLLADIMIR STOJANÇEVIQ:
Kosova e Metohija nën sundimin turk
1878-1912

JASHAR REXHEPAGAJ:
Kush duhet ta organizojë mësimin
e edukatës shoqërore e morale

JOVAN NESHIQ:
Disa probleme të mësimit të historis

ELEMENTET E GJUHËS GREQISHTE NË SHQIPET

Nëse vështrojmë ndikesën e gjuhës greqishte në gjuhët tjera të Ballkanit, atëhere do të vijshim në përfundim se në këtë pikëpamje gjuha shqipe ndryshon prej gjuhëve të Sllavëve të jugut dhe prej asaj turqishte. Sepse, ndërsa Jugosllavët e Turqit, sikurse dihet, kanë pësue vetëm ndikesën e greqishtes së ré, mbasi kanë ardhë relativisht vonë, — Shqiptarët në gjuhën e tyre kanë dy shtresa greqishte të ndryshme: shtresën më të vogël të greqishtes së vjetër dhe atë më të madhe të greqishtes së ré.¹⁾ Sa u përket Romakëve, ka gjasë se edhe ata në këtë pikëpamje përkojnë me Shqiptarët, sepse edhe ata janë disi autoktonë në Ballkan; por shkencëtarët rumunë deri më sot s'kanë mundur me tregue me argumente të shëndosha shtresën e greqishtes së vjetër në gjuhën e tyre.

Me mija vjetë Grekët kanë qenë popull udhëheqës kulture në Ballkan, e prandej është fare e natyrshme se në të gjitha kohët kanë ushtruar ndikesë të fortë gjuhsore ndaj të gjithë popujve tjerë të Ballkanit, ndaj „barbarëve” (dmth. „të huejve”). Fundi i fundit, shkencëtarët kanë dijtë kaherë se në gjuhën shqipe gjinden elemente të greqishtes së ré. Mirëpo shkencëtarët e mëparshme mihonte se në gjuhën shqipe egzistojnë edhe elemente të greqishtes antike (dmth. të greqishtes së vjetër). Madje edhe pioneri i madh i albanologjis Gustav Meyer-i pohonte kështu: „Me sa shof unë, gjuha shqipe s'përmban fjalë të huajtuna prej greqishtes së vjetër”. Ky ka qenë mendim i gabueshëm, dhe mund të justifikohet deri diku me tezën e vjetër se Shqiptarët janë mbasardhsa t'Ilirëve, e jo të Thrakasve. Mbasi Ilirët kanë pasë banue në perëndim të Ballkanit, e jo në lindje, s'do t'ishte e logjikshme — konsideronte albanologjia e vjetër — të kenë ra nën ndikesën e gju-

¹⁾ Shtresa e greqishtes së ré dahet në të vërtetë në dy grupe: n'atë të greqishtes së mesme (të Bizantit) dhe të greqishtes së ré të mirëfilltë (periudha e sundimit turk); por, zakonisht, shkencëtarët e dy grupet i përfshijn me termën *greqishte e ré*, përkundrajt *greqishte e vjetër* (antike).

hës greqishte, sepse Grekët kanë banue gjithmonë kryesisht në lindje të Ballkanit.

Mirëpo shkenctarët — poashtu Gjermanët — filluen me e shique mâ drejt problemin e fjalëve të greqishtes së vjetër në gjuhën shqipe. Kështu Stier-i, Schuchardt-i dhe Bugge-i zbuluen një sasi fjalësh shqipe me origjinë prej greqishtes së vjetër, e mandej helenisti gjerman Albert Thumb (shqiptò: Tumb) në vjetin 1909, në një artikull mjaft me randsí, analizoi në mënyrë kritike tanë materialin dhe nxuerr përfundim të paluejtshëm: se në gjuhën shqipe ka një sasi fjalësh, që rrjedhin pa farë dyshimi prej greqishtes së vjetër. Dhe ky rezultat i Thumb-it egziston deri më sod si n'albanologji ashtu edhe në helenistikë.

Nëqoftëse duem me i përmbledhë rezultatet e Thumb-it me një fjali të vetme, atëherë mund ta formulojmë kështu: ndikesa e greqishtes së vjetër në gjuhën shqipe nuk është as afërsisht aq e fortë, sa ajo latinishte, por është mjaft e vjetër, ndoshta edhe mâ e vjetër se ajo latine.

Analiza fonetike e fjalëve të greqishtes së vjetër në gjuhën shqipe, tregon më një anë se këto fjalë greqishte kanë hy në gjuhën shqipe qysh para proceseve gjuhsore greqishte në kohën e Bizantit, e m'anë tjetër se kanë pësue ndikese të disa ligjëve gjuhsore shumë të vjetra thjesht shqipe. Na këtu s'mund të hyjmë në hollsi, por prapseprap do ta tregojmë këtë pohim me anë të njëj shembulli. Të marrim fjalën *mok(ë)në*, tosk. *mokërë*, që është fjalë e huajtun shumë e vjetër prej asaj greqishte *makhana* (n'Athinë *mekhane*). Sod kjo fjalë greqishte thuhet *mihani*, pra përmban *h*, e jo *k*. Prandej ky është shëj i sigurtë se Shqiptarët e kanë marrë këtë fjalë prej Grekëve qysh kur shqiptohej *k* (e jo *h*), e në linguistikë dihet se kjo ka qenë para krijimit të Bizantit, domethanë mâ së largti kah fillimi i epokës së ré, e sigurisht shumë para ardhjes së Sllavëve në Ballkan. N'anën tjetër ndrrimi i *a-s* së gjatë në *o* (*mokënë* prej *makhana*, pra, poashtu sikurse *motër* në marrëdhënie me fjalën latinishte *mater*, sllavisht *mati*) dhe „rotacizmi” tosknisht (ndrrimi i *n-s* në *r*) — dëshmojnë përsëri për vjetërsin e madhe, sepse gjinden në fjalët greqishte dhe latinishte të gjuhës shqipe, ndërsa në fjalët sllavishte, turqishte dhe itali-shte — nuk gjinden.

Tue shique tash materialin e greqishtes së vjetër në gjuhën shqipe, do të mundemi me konstatue se ndikesa e greqishtes së vjetër ka qenë mâ së forti ndikese kulturore, domethanë se fjalët me këso origjine që kanë marrë Shqiptarët (dmth. të parët e tyne Thrakasit) — kanë qenë mâ së pari terma kulturore.

Sidomos është karakteristike se te Shqiptarët gjindet një varg i tanë emnash të bimëve të kultivueme me origjinë prej greqishtes së vjetër: *qershí*, *lakën* (*lakër*), *pjepën* (*pjepër*), *presh*, *sherp*, geg. *mërajë* (tosk. në Greqi *maraj*), *motërgonë* (dhe variantet), *lëpjetë* (dhe variantet). Si thotë Thumb-i, kjo dukuní nuk është e rasës, por vjen nga të përhapunit e ushqimit më të mirë e më të kulturuem prej Greqije në viset tjera të Ballkanit.

Pos kësaj terminologjije mund të përmenden edhe dy a tri terma kulturore: fjala e naltpërmendun *mokënë* (domethanja zanafillse „maqina”), *drapën* (*drapër*), *ipeshkv* (*episkopos*), mandej asosh mitologjike: *djall*, *djemën* dhe *Mauthi* (Elbasan. emni i ndonji zane) prej *Amaltheia*-it, dhe më në fund fjalët: *shpellë*, *liqë* (*liqe-ri*), *krua*, *fir* (*fjer*), *bretk*, *labrik* (peshku *labrax*), *shkarpë*, e sigurisht edhe disa tjerë.

Po theksoj edhe njëherë se ndikesa e greqishtes së vjetër nuk është aq e fortë, por shumë e vjetër dhe besnike. Kjo do të thotë se Thrakasit (Shqiptarët e mëvonshëm) kanë qenë q'prej

kohësh në kontakt me Grekët e vjetër, mirëpo ky kontakt nuk ka qenë aq intim, por mjaft i dobët. Nëqoftëse i marrim parasysh këto fakte, si edhe faktin se ndikesa latine simbas gjasës, është diçka më e re (por për këtë do të flas njëherë tjetër), — atëherë mundemi me caktue me të vërtetë atdheun e parë të Shqiptarëve dikah kah viset më lindore të Ballkanit, ku në fillim nuk ka pasë rryma latine; ky teren s'ka mundë me qenë shumë larg prej Greqís. Me fjalë tjera: prap vijmë në faktin se atdheun e Shqiptarëve (dmth. t'atyne fiseve thrakase prej të cilave kanë rrjedhë Shqiptarët) — duhet kërkuë, praktikisht, në Maqedoní, në Sërbín jugore etj. (emnat sllave *Nish*, *Ohrid* e *Shtip*, fundi fundit janë me origjinë shqipe). Krahasò dhe hartën.

Mbas epokës antike — ndikesa greke në gjuhën shqipe, jo vetëm se vazhdoi, por edhe u forcue. Kjo është fare e natyrishtme. Sepse, deri sa shtetet e vogla të Greqís së vjetër, me kulturë të naltë, por të dobta politikisht, mundën me përhapë ndikesën e tyre te popujt e Ballkanit, është e qartë që këtë do ta bante, madje edhe në masë më të madhe Greqija mesjetare, e cila u bë monarkí e fortë — perandorí e Bizantit. Ndikesa e greqishtes së ré, gjatë epokës bizantine, nuk u shtri vetëm te Shqiptarët, por edhe te Sërbët, Bullgarët, Rumunët, e më vonë edhe te Turqit. Mund të thuhet se e tanë terminologjia kulturore te Sërbët e Bullgarët, gjatë Mesjetës ka qenë me origjinë greke. Kuptohet se, shumë sosh u shtinë edhe te Shqiptarët, aq më parë, mbasi Shqipnija ra shumë herë nën sundimin e perandorëve bizantinë. Edhe mbas ramjes së Bizantit, kultura greke qëndroi edhe më, por në një formë të ndryshueme, prandej ndikesa e greqishtes së ré u shtri edhe në gjuhën dominuese turke si edhe në gjuhët e popujve të robnuem të Ballkanit. Pra, mund të thuhet se ndikesa e greqishtes së ré në gjuhën shqipe vazhdoi q'prej formimit të Shtetit bizantin e afërsisht deri para njëqind ose dyqind vjetësh.¹⁾

Natyrisht, të gjitha fjalët e greqishtes së re nuk kanë hy në të njëjtën kohë në gjuhën shqipe: disa janë më të vjetra, disa më të reja, e do tjera fare të reja. Shpeshherë kjo gjë mund të vihet re edhe me anë t'analizës. Kështu prej fjalës greqishte *kalogeros*, rrjedhin dy variante shqipe: *kallogjer* dhe *kallojer*, prej së cilave e para është më e vjetër (*gj*), kurse e dyta më e re (*j*). Marrun në përgjithsi, mund të konsiderohet parimisht, se janë më të vjetra ato greqizma të reja të gju-

¹⁾ Analizën e vazhdimit të ndikesës së greqishtes së ré te Sllavët e Jugut e kam bërë në studimin tem „Problemi i kronologjis së fjalëve të huajtura bizantine dhe të greqishtes së ré në gjuhën sërbe”, Zbornik Vizantološkog instituta SAN III, fq. 117-156.

hës shqipe, të cilat kanë depërtue edhe në *dialektin gegnisht*, ndërsa janë më të reja ato që gjinden vetëm në mbarë Toskënin ose madje vetëm në viset jugore, dmth. afër kufinit gjuhësor bashkohor ndërmjet Shqiptarëve e Grekëve, megjithëse edhe këtu ka përjashtime. Përveç kësaj, është rasë e zakonshme se fjalët e greqishtes së re mbërrijnë në Gegni me anë të dialektit tosknisht; por edhe këtu ka përjashtime.

Për ndikesën e greqishtes së re në gjuhën shqipe, mund të thuhet gjithashtu se ajo në rend të parë është ndikesë kulturore dmth. se përfshin shprehje të ndryshme të kulturës materiale ose të superstrukturës. Kët gjâ do ta konstatojmë afërsisht, nëqoftëse marrim një pjesë të këtij materiali. Një material kësodore mundemi me e gjetë në greqizmat (të Mesjetës dhe më vonë), që janë pak a shumë të përgjithshme në gjuhën shqipe.

Si te Sërbët, Bullgarët e Turqit, ashtu edhe te Shqiptarët kultura materiale është nën ndikesën e fortë mesjetare (e të mëvonshme) greke.

Para së gjithash arqitektura: *qeremide*, *plit*, *themel* (forma temel ka ardhë me anë të sërabishtes!), *dhomë*, *qelí*, *perivol* (*pillivol* = „pergola” pjergull), *pirg* („kulla”), *katue*. Dhe vegla e muratorëve: *mistrí*.

Mandej disa pjesë orendish: *krevat* (trajta *krevet* vjen me anë të turqishtes), *kathedër* („shtrat i bashkëshortëve”, në Mirditë).

Gjithashtu edhe një numër i madh veglash kanë emna të origjinës greke *shtyllë*, *koraq*, *hamurik*, *hingzë*, *kací* mandej *zavë*, *pirû*, *kremaster* („vargoj”, në Elbasan). Emna enësh së ndryshme: *kondir*, *putir(ë)*, *bucak*. Disa sende tjera për nevojat e njeriut: *kandil*, *mësallë*, *sapun* ndoshta nepërmjet të sllavishtes: krahaso *sapunitë* (prej sërabishtes *sapuniti*), *kundurë*, *kundurë*, *kopane*, *llastik*, *litar*.

Si te Sërbët, ashtu edhe te Shqiptarët mullitarija është nën ndikesën greke, për të cilën dëshmojnë shprehjet: *paskajë* greqisht *paspali* dhe *pitar* (simbas Cordignanos „sorta di polenta sottile” = një lloj qulli i hollë — sh. përkth.).

Kjo vlen mjaft edhe për komunikacion, tue marrë parasysh fjalët: *drom*, *dromisë* dhe *samar*, mandej *karaf* („lundër”; prej *karabion*), *gumë*, *kaprros*.

Poashtu edhe shërbimi bankar në Ballkan ka qenë nën ndikesën e greqishtes: krahaso *kamatë*, mandej *paren* e imtë *aster* (?).

Edhe jeta shoqërore, politike dhe psikologjike është zhvilluar te Shqiptarët në ndikesën e Bizantinëve, për çka dëshmon një varg i tanë fjalësh të huajtura prej greqishtes: *argat* (*argatí*), *pronë* (*pronar*, *pronue*; kjo është *pronia* e famshme bi-

zantine), *sinjuer* (-ori) „arë”, *nikoqir* („zot shtëpije”), *plaçkitë* (*plaçkadisë*), *pajisë*, *qeverisë* (dhe variantet, sikurse është edhe fjala sllavishte *sundue*), *fron*, *doke* (?; sikurse edhe fjala *zakon* me origjinë sllavishte). Edhe shkenca e kultura pjesërisht u detyrohet Grekëve: *dhaskal*, *llogarí*; por gjithashtu edhe kategorinat e ndryshme psikologjike kanë emna grekë: *hir*, *frigë*, *këndis*, *zili*, *pezm* (*pezmatue*), *palaví* (*palavue*), *horjat* (nëpërmjet të turqishtes?).

Mandej vlen me përmendë kishën orthodokse, e cila, sikurse dihet, është krijesë greke. Vërtetë, termat e kishës greke janë përhapë veçanisht në jug, për shembull rreth Korçës, ku edhe sod popullsija është e besimit orthodoks (krahasimi për këtë më poshtë), por disa shprehje janë edhe më të përhapuna *monastir* (*mundështir*), *liturgji*, *ikonë* (nëpërmjet të sërbiishtes?), *dhespot* („peshkop orthodoks”), *katërrue*, *psalm*, *psalterë*. Mandej edhe mitologjia pagane: *mëngji* etj., *stuhí*; prej kësaj shprehjeje ka rrjedhë dhe *duhí* (erë), dhe *mëngjisë* („mjekue”).

Asht për të na çuditë fakti që gjejmë edhe shprehjen *rrig* „prifti (krajli) në letrat e lojës”, që natyrisht, ka rrjedhë prej latinishtes *rex* (*regis*) por me anë të greqishtes së ré *rigas*.

Mirëpo, përveç shprehjeve teknike e shoqërore në gjuhën shqipe ka edhe mjaft fjalë me origjinë të greqishtes së ré. Përsëri gjejmë bimë (shumica të kultivueme): *spanaq* / *spinaq*, *pras* (prej *prason*; prej së njëjtës fjalë është më e vjetra *presh*, shif më sipër; trajta *praz* ka ardhë me anë të sërbiishtes), *fasul* (trajta *pasul* prej sërbiishtes), *drandofille*, *makedhonis* (Elbasan; trajta *magdanos* ka ardhë nëpërmjet të turqishtes), *qepariz* (vetëm në domethanjen „*populus domesticus*” — te Mjedja). Simbas mendimit të disave edhe fjala *lule* e ka origjinën prej greqishtes së ré: prej greqishtes *luludi* (e njëjta domethanje); por është më afër mendësh e kundërta: se këtë fjalë Grekët e kanë marrë prej Shqiptarëve. Krahaso dhe fjalën *farmak* (greq. *farmakion* „bar; helm”).

Ka edhe disa emna kafshësh: *gomar* (por jo *magar!*), si edhe emni *samar!* Mandej *skile* („dhëlpën”), *dulfí*, e mandej peshku *qefëll* (në verí; ashtu është edhe te Serbët e Kosovës). Edhe disa dukuní tjera natyrore kanë marrë emna prej greqishtes së ré: *erë*, *stom* („kep”; prej fjalës greqishte *stoma* „gojë”; krah. fjalën *buzë* me të njëjtën domethanje), *livadh* (*luath*), *kakariz*.

Gjithashtu edhe disa emërtime në lidhje me trupin e njeriut kanë emna greqisht: *kurm* (dhe *kurma* — *gjak* në pjesën e parë përmban emnin *kurm*, dhe nuk ka origjinë sllavishte, si pat mendue Meyer-i, por të greqishtes së ré), *p(ë)llamë*, *mustaqe*, *lehonë*, *flamë*, *magjepsun* (në Shqipni të mesme).

Mâ në fund, mund të përmendim edhe shprehje tjera të ndryshme të kësaj origjine: *pastrí*, *stivue*, *koptisë*, *lypsë*, (por jo *lyps* „mendicante”; *lyps* është fjalë vendase!), *hartue*, *sosë* (*sosmë*), *firë*, *plym* (*plim*), *fyskë* („noce cattiva” simbas *Cor-dignanos* — „arrë e prishtë” — sh. përkth.).

Edhe shprehjet shumë të përhapura për me thirrë burrat e gratë: *morè*, *orè* (mo'zot...); *mori*, *moj* — kanë origjinë greke. Edhe në sërbište *morè* (*mori* për gjini femnore) kanë të njëjtën origjinë, rasa thirrore (vokativi) e emnit në greqishte *moros* (f. *mori*), që do të thotë „i marrë, budallë”. Mâ vonë kjo domethanje e shëmtuet humbi si te Shqiptarët, ashtu edhe te Sllavët — dhe mbet vetëm si shprehje për thirrje.

Simbas llogaris së Thumb-it ka afër 200 fjalë të greqishtes së ré, që dihen në Gegní; studimet e mâvonshme kanë tregue se ka edhe mâ shumë sosh, megjithse — në gjendjen e soçme të shkencës — nuk është e mundun me dhanë ndonji shifër të caktueme.

Si kemi përmendë, në tosknishte ndikesat greke janë edhe mâ të mëdha dhe shpesh edhe mâ të freskta.

Pos shprehjeve të marruna prej kishës ortodokse: *monastir*, *liturgji*, *ikonë* (tosk. *korë*, dhe kjo shumë e vjetër për shkak të ndrrimit të *r-s* në *n!*), *dhespot*, *katërrue*, *psalm*, *psalterë*, të cilat mâ i kemi përmendë, po shtojmë edhe: *konizmë* (= *ikonë*), *dhiak*, *igumen* („kujdestar manastiri”), *parais*, *profití* („profetí”), *patericë* („skeptri i peshkopit”), *panajir* („panagjyr”)...

Prej termave të lamis së kulturës materiale mund të përmendim toskizmat: *kamare*, *karshidhomë*, *parëdhomë*, *katinë* („bravë”; prej latinishtes *catena*, por me anë të Grekëve), *llos* („levë”), *mandile* [e dorës] („fazzoletto”), *molivë* („laps”), *tigan*, *skarë*, *voz(g)ë*, *qitharre*, *pisë* („peshkve”), *sternë* („cisternë”), *kuzinë* („kuzhina”; fjala ka origjinë italiane, por ka ardhë me anë të Grekëve). Nga lamija e jetës shoqnore: *pramatar* („tregtar — shetitës”), *pronie*, *prikë* („paja e nuses”; fjala shqipe përqi ka ardhë nëpërmjet të serbishtes!). Por edhe fjalët: *nisí* („ujdhesë”), *steré* („tokë”), *vallto* („baltë”; ka gjasë se kët fjalë Grekët e kanë marrë prej Sllavëve, por Shqiptarët sigurisht prej Grekëve), *oreks* („apetit”), *oftikë* („tuberkuloz”), *tërfil* („tërfojë”), *nojme* („isharet”), *kukllë* („nuse e vogël”), *modhë* („moda, kapricë, fantazí”) dhe shumë tjera. Kup-tohet se nëndialektet tosknishte në teritorin grek, e pjesërisht n'Italín jugore, marrin një sasi të madhe fjalësh së greqishtes së ré — e shpesh edhe fare „të panevojshme” sa i përket pastërtís së gjuhës.

Kjo parashtresë s'do t'ishte e plotë, sikur të mos merrshim parasysh edhe greqizmet e gjuhës shqipe jashtë fjalorit,

domethanë në sistemin gramatikuër. Ilirologu dhe albanologu italian V. Pisani është i mendimit se këso ndikese greke ka pasë qysh në të kaluemen e lashtë — në lamín e sistemit të fonetikës shqipe: ndrrimi i *ln* në *l* (valë në lidhje me fjalën sllavishte — *vlna*, litavishte *vilna*) dhe zhdukja e *v-s* së vjetër mbrapa bashkëtinglloreve (*derë*, në lidhje me fjalën rusishte *dver*, hindishte *dvar*). Mendohet se shqyptimi i bashkëtingllores *q* në tosknishtet është shumë e butë (as si *ć*, as si *č* sërbiisht, por si maqedonisht: *kuk'á*) shkaktue prej ndikesës greke.

Në sintaksën e të gjitha gjuhëve të Ballkanit ka plot ndikesa të greqishtes së ré. Këtë e ka tregue sistematikisht ballkanologu i madh danez K. Sandfeld-i. Natyrisht, kjo vlen edhe për gjuhën shqipe. Mâ së pari ndërtimi i futurit me *do* (*të*): *do të shkruaj* është pasojë e ndikesës greke. Edhe Grekët e ndërtojnë futurin me foljen ndihmtare që ka të njajtën domethanje me *do* (*thëllo*). Humbja e infinitivit në dialektin tosknisht është gjithashtu „ballkanizëm” që u detyrohet Grekëve, mbasi sod Grekët nuk kanë mâ infinitiv (krahasò *a- më të pí* dhe greqisht *dos mon na pio*). Analiza e imtë e sintaksës së gjuhës shqipe i qet në dritë edhe greqizmat tjera të këtij lloji; por na s'mund të hyjmë mâ fellë.

S'ka kurrfarë dyshimi se ndamja fetare e Shqiptarëve prej Grekëve ka bâ që edhe ndikesa gjuhsore e Grekëve ndaj Shqiptarëve të mos jetë aq sa do t'ishte, tue marrë parasysh pozitën udhëheqse të Grekëve në qytetnimin ballkanik (madjë edhe european). Vetëm Toskët orthodoxë ia kanë hapë gjatë shekujve derën ndikesës gjuhsore greke në Shqipni. Nji gjâ e ngjajshme mund të konstatohet edhe te Sllavët e jugut: ndikesa greke, që është mjaft e madhe te Sërbët e Malazezët orthodoxë — te Kroatët katolikë është fare e vogël, gati e pandieshme. Muhamedanizmi dhe katolicizmi te Shqiptarët kanë qenë nji pritë e fortë prej ndikesës gjuhsore të Greqís orthodoxë, megjithse, sikurse pamë — është larg mendësh se kanë mundë me e paralizue plotsisht.

Në lidhje me të gjitha këto, ka randsí të madhe me përmendë edhe nji fakt: ndërmjetsija e Serbëve dhe e Malazezëve në mes të Grekëve dhe të Shqiptarëve, me fjalë tjera, ka nji morí fjalësh të greqishtes së ré që Shqiptarët s'i kanë marrë direkt prej gjuhës greqishte, por me ndërmjetsín e gjuhës sërbo-kroatishite¹⁾. Përnjimend, Sërbët orthodoxë kanë qenë gjithashtu të ndamë fetarisht prej Shqiptarëve, katolikëve, e mandej edhe prej muslimanëve, por feudalizmi sërb, sikurse ai grek, gjatë Mesjetës sundoi herë mbas here pjesë të Shqip-

1) Ka, anasjelltas, edhe fjalë greqishte që Sërbët i kanë marrë me ndërmjetsín e Shqiptarëvet.

nis. Kështu hynë në gjuhën shqipe, sëbashku me fjalë thjesht sllavishte, nga gjuha sërbishte edhe disa greqizma, herëherë edhe mjaft të randsishme. Unë këtu nuk mund të hyj thellë në kët çashtje (së cilës mendoj me i kushtue studim të veçantë), por do të përmendi vetëm dy-tre shembuj: *përqi* prej sërb. *préija*, e kjo prej greq. *priki-on*, *temel* prej sërb. *temelj*, e kjo greq. *themeli-on*, *pasul* prej sërb. *pasulj*, e kjo greq. *pasuli-on* etj. Këtë mund të na e tregojë edhe analiza e thjeshtë gjuhsore — por kjo është çashtje e veçantë.

Mâ në fund është nevoja të them edhe disa fjalë për disa greqizma që kanë hy në gjuhën shqipe në mënyrë indirekte. Përveç ndërmjesis sllave — ka edhe tri rasa parimore.

1) T'ashtuquejtunat „europizma”, që kanë origjinë prej greqishtes së vjetër, por që edhe Shqiptarëve edhe popujve tjerë të Ballkanit u kanë ardhë nga Perëndimi (zakonisht prej gjuhës gjermanishte, italishte ose frangjishte). Shembuj të këtij lloji: *telefon*, *telegraf*, *demokrati*, *politikë*, *gjeografi*, *ekonomi*, etj.

2) Fjalët greqishte që Shqiptarët kanë marrë me anë të gjuhës latinishte ose italishte. Për shembull: fjala *kishë* prej lat. *ecclesia*, e kjo prej greqishtes *ekklesia* ose *bocë* prej italishtes *boccia*, e kjo prej greqishtes *buttion*.

3) Fjalët greqishte që kanë mbërrijtë te Shqiptarët me anë të gjuhës turqishte. Bje fjala: *fener* prej turq. *fener*, e kjo prej greq. *fanari-on*; ose *krevet*, prej turq. *k(e) revet*, e kjo prej greq. *kravati-on* etj.

Por këto ndikesa indirekte (përveç në njifarë kuptimi ato sërbishte, ngase feudalizmi sërb ka qenë vazhdimisht logjik i atij bizantin) — s'kanë randsi për çashtjen e ndikesës greqishte direkte ndaj Shqiptarëve, mbasi vetëm ndikesat gjuhsore direkte janë pasqyrë e vërtetë e marrëdhanjeve ndërmjet popujve. Këto ndikesa indirekte i përmendëm vetëm për arsye të thjesht linguistike e metodike.

Dr. Ivan POPOVIĆ